

Lyngen —Grensekommune og internasjonal arena

John Gustavsen

Historia om regionen Lyngen viser hvordan det som er et område i dag, både var grense mellom etniske grupper og møteplass for ulike kolonisorer. Hvem sier lokalhistorie er kjedelig?

Der Lyngenfjorden skjærer inn fra Ishavet og møter furumoene fra den sibirske taiga, danner den en gammel grense, mellom statsinteresser og mellom samene og de som skulle flytte inn, nordmenn og finske innvandrere, kvener. Lyngenfjorden skulle under den kalde krigen være en militær og politisk grense; de over 1800 meter høge Lyngsalpene bygde en naturlig vegg mot mulige inntrengere fra øst. Dette er spenningens arena, også fordi storpolitiske hendelser mellom Sverige og Russland på 1700-tallet og senere napoleonskrigene skulle komme til å prege dette området. Det siste skriver historikeren Helge Guttormsen om i ei bok med informative planser og spennende foto. Det er verdt å gjøre leseren oppmerksom på kunstverket av Jan R. Olsen på s. 287.

Grundighet

Grundighet preger dette arbeidet der Guttormsen baserer seg på et trykt kildeverk. Håvard Dahl Bratrens store historiarbeid om Karlsøy kommune (*Karlsøy og Helgøy bygdebok : folkeliv, næringsliv, samfunnsliv. 1-4*. Karlsøy kommune 1989-1994) har vært et godt gjerde

å støtte seg til. Guttormsen tillater seg en smule polemikk overfor sin læremester om hvor den nordligste grensa for norske nybyggere gikk. Bratrein hevdet i 1970 at den gikk helt nord til Sørøya i Finnmark, Guttormsen holder fast ved at det må ha vært Malangen. At det var rift om regionen, forteller også russiske koloniframstøt om: ”I en fredsavtale mellom Norge og Novgorod i 1326 blei Lyngstuva omtalt som ei sydlig skattegrense for russisk skattlegging.”

Guttormsen har et kvasst poeng når han hevder at den store tausheten om samenes historie av enkelte blir tatt til inntekt for at dette folket ikke kan ha dominert så sterkt her nord. Han kunne ha poengtert at samene var et ikke-skrivende folk, og en gammel leveregel: ”Du skal ikke sette spor etter deg.” Dette har både med den økologiske forståelsen å gjøre og kanskje også med den tilbakeholdenhet som Lars Levi Læstadius (1800-1861) beskriver. Boka slutter med læstadianismens inntog, en retning som fortsatt står sterkt og gjør at lynglæstadianerne i dag inntar en førende posisjon.

Guttormsen drøfter med iver den samiske bosetninga og med innsikt den finske innvandringa som skapte den kvenske kulturen i Troms og Finnmark. Han forteller om ulike yrker blant kvinner og menn og barn som aktører. Fiskeriene har hatt en helt sentral plass i økonomien, og skulle noen tvile på at samene

Arina 2006–2007

har vært et fiskende folk, les dette! Det er fascinerende å lese om variasjonene i fiskeriene i ei tid hvor milliardene fra olje- og gassressursene har skapt vekkelsesrus over landet. Kvinnene deltok aktivt i fiske. Oppdager Capell de Brooke må ha sperret opp øynene da han i 1820 støtte på båter som bare hadde kvinner ombord. Disse var samer. Forfatteren av det andre bindet om Lyngen, Einar Richter-Hanssen, stadfester en til nå lite kjent dominans av kvinnelige fiskere i enkelte områder. Kvinner dreiv også tørrfiskhandel nordpå, og var kanskje vanskeligere å lure da de sa nei til kjøpmennenes brennevin. Handelsfolka fra Lyngen kan nok lettere ha blitt snytt mens de handlet tørrfisk med Bergen.

Fisken var grunnlaget for økonomien, og med de finske innvandrerne fra 1700-tallet av og østlendingene hundre år senere, kom et oppsving for jordbruk. Det ble dyrket bygg, men også til tider rug i de best egnede dalfører. I tillegg vokste det fram bufedrift og dyrking av potet og grønnsaker.

Nød og fattigdom

Nød og fattigdom skulle til tider prege et område som fra naturens side var umåtelig rikt. Sult og krig lengre sør raste. På 1680- og 90-tallet rammet uår med misvekst Tornedalen. En tredjedel av folket døde. Den store nordiske krig (1701-1721) påførte bygdefolka rundt Bottenvika og de finske lappmarkene store lidelser. ”Stora ofreden” førte til at svenskekonger som rådde over Finland skreiv ut finske bondesønner til arméen. Denne ble fulgt av ”Lilla ofreden” i 1741-43, krigen mellom Sverige og Russland. Russerne raste fram uten nåde, plyndret, brente ned byer og dreiv uskyldige på flukt. Tusenvis av mennesker ble drept, men 8000 rakk å flykte vestover, etter hvert dreide en del nordover mot fjordene i havlandet ”Ruija”. Store misvekststår tidlig på 1700-tallet hadde før dette satt preg på disse bygdene. Forfatterne Lars Berg og senere Idar

Kristiansen har skildret dette, men Guttormsen viser ikke til disse. Hvorfor?

Folket som mottok strømmen av fattige sørfra, må ha reagert sterkere enn det som går fram av dette verket. Kirkas ankomst på 1700-tallet har muligens virket imøtekommende overfor nye og sultne vandrere fra Finland. Den norske misjonsvirksomheten startet med Thomas von Westen. Mange har feilaktig kalt ham ”samenes apostel”. Skal noen ha en slik betegnelse, må det bli Læstadius, slik Reidar Hirsti er inne på i *Sameopprøret* (Gyldendal 1994). Hva mener Guttormsen?

Lyngenområdet skulle få merke de politiske jordskjelv som rammet Europa. Napoleonkrigene stengte beiteområder for samene i østlige Finland slik at de også ble drevet mot nord og endte opp med ryggen mot Ishavet. Svenske reindriftssamer som lenge hadde pendlet mot Lyngen-området, hadde med seg nødsstilte og foreldreløse barn fra de finske og svenske lappmarkene. Hvordan de ble behandlet, skulle en gjerne ha visst mer om. Menneskehandel kanskje, men som oftest dreide det seg om medmenneskelige tjenester.

Klasseskiller

Det oppstod klasseskiller etter hvert som kolonisering av ulikt slag fant sted. Her dukker opp eventyrlige skikkelser, f.eks. Baron de Petersen som tok makta over finnerydningene. Han kalte seg att på til ”Direktør av de søndre og nordlige kyster av Afrika”.

Den nye tid med kolonisasjon førte også med seg handel. Fra Russland kom lodjene tungt lastet med rug, tauverk, lin, tobakk o.s.v. I Skibotn vokste det fram et marked som må ha vært litt av et økonomisk og kulturelt sirkus. Samuli Paulaharju har i *Finnmarkens folk* (Rabén & Sjögren, 1973 [*Ruijan suomalaisia*, 1928]) gitt oss et livaktig bilde av handel ogandel, festing og slåssing på markedet.

Guttormsen får utmerket fram spenninger og folkeliv, og gunstige ringvirkninger ved

handel mellom folkene. Samene dominerte fram til starten av 1800-tallet bosetninga, med innblanding av kvener og senere strømmen av norske. Motsetningene tok til å prege landskapet, med slagsmål, tyveri og ufred. Norske myndigheter så med ublide øyne på det hele, og benyttet kirka som et kristings- og koloniseringsredskap. Han avslutter med påvirkningen fra Læstadius. Han framhever hvordan hans personlige kriser kom til å prege hans prekener.

Helge Guttormsen fortjener stor ros for å ha skrevet et ambisiøst verk med undertittel *Fra istid til Læstadius*. Han får fram spenningen i folkeliv og landskapsutvikling, han løfter det lokale og regionale til nasjonalt og sågar internasjonalt nivå. Han tydeliggjør at Lyngen slett ikke er noen vanlig region, men en naturlig grense mot det veldige landet som kommer

lengre nord og øst. Han behandler den lokale samiske, kvenske og norske tilpasning med respekt. Noen gjentakelser og litt språklig rusk (Kuusamo og Kemi ligger ”lenger opp” enn Rovaniemi og Pudasjärvi) kunne ha vært utryddet. Men det trekker ikke ned det faktum at Helge Guttormsen tar plass i rekken av historikere nordfra som de siste tiårene har økt innsikten i identitetsbygging og fordragelighet mellom folkegruppene nord i Norge. Denne boka bør leses av alle som skal være med å bygge den nye Barentsregionen. Guttormsen hjelper oss til å forstå kompleksiteten i det byggverket en nå ønsker reist.

Helge Guttormsen: *Lyngen Regionhistorie. Fra istid til Læstadius*
Lyngen bygdebok 2005. 538 s.